

Possessiivse tähendusega liitomadussõnadest

Reet Kasik

Tartu Ülikooli emeriitdtsent

Õiguskeele toimetus on palunud selgitust liitomadussõnade *kulutõhus*, *kuluoptimaalne*, *energiatõhus*, *elektrointensiivne* ning neist tuletatud nimisõnade *kulutõhusus*, *kuluoptimaalsus*, *energiatõhusus*, *elektrointensiivsus* sobivuse kohta terminitena. Sisu poolest on need possessiivse tähendusega liitomadussõnad. Tegemist on aga kahe erineva mustri järgi loodud sõnadega.

kulutõhus, *kuluoptimaalne*

Possessiivset tähendust – missugune miski on – on eesti keeles võimalik väljendada kaasaütlevas käändes nimisõnafrasiga, omadussõnatuletisega või liitomadussõnaga. Näiteks kui tegevuse *siht on kindel*, siis saab seda nimetada *kindla sihiga* tegevuseks, *kindlasihiliseks* tegevuseks või *sihikindlaks* tegevuseks. Samasuguseid näiteid on eesti keeles rohkesti:

rõõmsa värviga = rõõmsavärviline = värvirõõmus (kujundus)

kindla meelega = kindlameelne = meelekindel (poliitik)

osava sõnaga = osavasõnaline = sõnaosav (propagandist)

puhta stiiliga = puhtastiililine = stiilipuhas (arhitektuur)

tiheda sisuga = tihedasisuline = sisutihe (ajakiri)

Et eesti keel lubab sellist tähendusstruktuuri väljendada kolmel viisil, ei tähenda, et kõik väljendusviisid alati võimalikud oleksid. Liitsõna võimalus sõltub eelkõige omadussõna tähendusest. Näiteks konkreetsema tähendusega (mõõtu, värvi jms väljendav) omadussõna liitsõna põhiosaks ei sobi:

pikkade juustega = pikajuukseline (aga mitte *juukse pikk)

suure kasvuga = suurekasvuline (aga mitte *kasvusuur)

musta nahaga = mustanahaline (aga mitte *nahamust)

Omadussõnadega *tõhus*, *optimaalne*, *intensiivne*, *efektiivne*, samuti nagu nendest tuletatud nimisõnadega *tõhusus*, *optimaalsus*, *intensiivsus*, *efektiivsus* iseloomustatakse midagi, mis on mõõdetav või võrreldav, enamasti tegevust või protsessi. Keeleveebi¹ tekstikorpustest leiab näiteks väljendid *tõhus kontroll*, *tõhus abi*, *tõhus investering*; *intensiivne harjutamine*, *intensiivne kunstielu*, *intensiivne õppetöö*; *efektiivne majandamine*, *efektiivne infohaldus*, *efektiivne valvamine*; *optimaalne lahendus*, *optimaalne sisaldus*, *optimaalne mõju*.

Nimisõna *kulu* (= kumine, kulutamine) tähistab mõõdetavat/võrreldavat protsessi (kulutada võib rohkem või vähem) ja *kulu* võib seega olla *tõhus*, *optimaalne*, *intensiivne* või *efektiivne* ning

¹ Vt www.keelev.ee.

liitomadussõnad *kulutõhus* (= tõhusa kuluga), *kuluoptimaalne* (= optimaalse kuluga), *kuluefektiivne* (= efektiivse kuluga) ja *kuluintensiivne* (= intensiivse kuluga) on terminitena igati sobivad ja keeleomased, samuti nende tuletised *kulutõhusus*, *kuluoptimaalsus*, *kuluintensiivsus*, *kuluefektiivsus*. Näiteid keeleveebist²:

Grupiteenus on *kulutõhus* viis kaupade vedamiseks erinevate sihtkohtade vahel. *Kulutõhususe* analüüs on keskkonnamajanduse meetod nõutava keskkonnakvaliteedi saavutamiseks minimaalsete kuludega. Ülevaade riiklikest *kuluoptimaalse* taseme arvutustest. *Kuluoptimaalsus* on energiatõhususe alustala. See on väga *kuluintensiivne* protsess. Siin on esitatud ärireiside *kuluintensiivsus* turgude kaupa. Sotsiaalmeedia on üks paremaid lahendusi *kuluefektiivseks* turundamiseks. *Kuluefektiivsus* – eesmärgiks on maksimaalne lisandväärtus minimaalsete kuludega.

elektrointensiivne, energiatõhus

Omadussõna *intensiivne* ja sellest tuletatud nimisõna *intensiivsus* on eesti keele korpuse³ põhjal seostatavad sõnadega, mis tähistavad muutuvat suurust (nt valguse, värvuse, signaali intensiivsus) või protsessi (nt nakkuse, fotosünteesi, arengu, leviku intensiivsus). Lähedase tähendusega omadussõna *tõhus* ning sellest tuletatud nimisõna *tõhusus* on seostatavad sõnadega, mis tähistavad protsessi (nt vaktsineerimise, koostöö, ettevõtmise, kampaania tõhusus) või protsessiga seotud tööühma (ametkonna, institutsiooni, organisatsiooni tõhusus).

Energia, elekter, gaas, vesi, kütus jts sõnad ei tähista muutuvat suurust ega protsessi ja vastavad mõisted ei saa seetõttu ise olla intensiivsed, efektiivsed, tõhusad või optimaalsed. Ainesõnadena tähistavad need midagi, mida tarbitakse ja kulutatakse ning muutuv ja mõõdetav on nende tarbimise kogus.

Energia- ja elekteritarbimine iseloomustab transpordis, tööstuses, avalikus ja teenindussektoris ning kodumajapidamistes tarbitavate kütuste, soojuste ja elektri aastaseid koguseid.⁴

Liitnimisõnad *elektrointensiivsus* ja *energiatõhusus* sarnanevad küll vormiliselt teiste sama muistri järgi moodustatud liitsõnadega *helitugevus*, *voolukiirus*, *võnkesagedus* jts, aga analoogiline tähenduseseos ei ole võimalik. Sõnad *heli*, *vool*, *võnkumine* tähistavad muutuvaid suurusid: heli võib olla tugevam või nõrgem; vool võib olla kiirem või aeglasem; võnkumine võib olla sagedam või harvem. Sellist kogu tähendusskaalat hõlmavat omadust ei saa tähistada omadussõnaga, s.t *helitugevus*, *voolukiirus* ja *võnkesagedus* ei ole tuletised omadussõnadest **helitugev*, **voolukiire* või **võnkesage*. Energia ja elekter (nagu ka muud „ainesõnad“ gaas, vesi, kütus jt) ei saa olla rohkem või vähem intensiivne või tõhus, energiat (ja elektrit) saab tarbida rohkem või vähem, s.t tarbimine (kui protsess) saab olla intensiivsem või vähem intensiivne, tõhusam või vähem tõhus. Nii on ka ettevõtted võrreldavad selle järgi, kas nad tarbivad rohkem või vähem elektrit, kas nende

² Sealsamas.

³ Sealsamas.

⁴ Vt www.energiatalgud.ee.

elektritarbimise intensiivsus (suhteline osakaal protsentides) on suurem või väiksem, mitte selle järgi, kas nende elekter on intensiivne või mitteintensiivne. Hooned on samuti võrreldavad selle järgi, kas nad tarvitavad vähem või rohkem energiat, mitte selle järgi, kas nende energia on tõhus või mitte. Ka järgmistes definitsioonides on elektri ja energia kulu seotud tarbimisega, seetõttu ei saa nende definitsioonidega iseloomustatud nähtusi eesti keeles nimetada elektroiintensiivsuseks ja energiatõhususeks.

Elektroiintensiivsus käesoleva seaduse tähenduses on x perioodil ettevõtja Eestis asuvate ettevõtete tarbitud või tarbitava elektrienergia kogumaksumuse osakaal protsentides ettevõtja loodud või loodavast lisandväärtusest samal perioodil.

Hoone energiatõhusus on hoone tüüpilise kasutusega seotud energianõudluse rahuldamiseks vajalik arvestuslik või mõõdetud energia hulk, mis hõlmab muu hulgas kütmiseks, jahutuseks, ventilatsiooniks, vee soojendamiseks ja valgustuseks tarbitavat energiat.

Terminid *elektroiintensiivsus* ja *elektroiintensiivne ettevõtte/ettevõtja*, *energiatõhusus* ja *energiatõhus hoone* ei sobi eesti keele sõnamoodustussüsteemiga, vaid tuleks eelistada termineid *elektritarbimise intensiivsus* ja *intensiivse elektritarbimisega ettevõtte*, *energiatarbimise (energiakulu) tõhusus* ja *tõhusa energiatarbimisega (energiakuluga) hoone*.